

Otroštvo ob nekdanji Fužinski cesti

Na začetku petdesetih let prejšnjega stoletja otroci nismo imeli veliko igrač. Tudi dobiti jih ni bilo mogoče. Nekaj stvari se je dalo kupiti na pike oziroma karte, nekaj so jih naredili starši sami in to je bilo to. Zato pa smo bili otroci zelo iznajdljivi. Iz stvari, ki smo jih našli doma in v naravi, smo s svojo domišljijo in pozneje na osnovi zgodb, ki smo jih prebrali, ustvarjali svoje posebne igre in predstave.

Iva Muhič v Vilmanovem ateljeju leta 1961, last Ive Gasar

Prve igrače, ki se jih spomnim, so bile na pike kupljeni medvedek, punčka in kocke s slikami iz pravljič. Med racionalizacijo v okviru povojne obnove so taki »luksuzni« izdelki redko prišli v prodajo, in starši so se že ponoči postavljali v vrste zanje. Ko mi je mama vsa ponosna stisnila plišastega medvedka v roke, je le težko razumela, da sem se rjave zverine, pol tako velike kot jaz, tako ustrašila, da sem se jokajoč skrila za omaro in prilezla ven šele, ko sem videla, da mami ni nič naredil. Čez čas sem se celo pustila slikati z njim pri fotografu Vilmanu, nikoli pa ni postal igrača za crkljanje in tolažbo.

Takrat smo se igrali zunaj in brez posebnega nadzora. Kar smo morali opraviti doma, smo naredili zjutraj ali po kosilu, potem pa smo bili spet prosti. Starši so vedeli, in večinoma so imeli prav, da se igramo na dvorišču, Kleinovem in Bachmannovem vrtu ali na cesti za našimi hišami. Za igre v skupini smo premogli le kakšno žogo, zato pa smo imeli velik igralni prostor za svoje, ne vedno primerne podvige. Iz medsebojnih odnosov smo se učili sobivanja, včasih na težji, včasih na lažji način. Tudi stepli smo se ali zlasali, si pokazali jezik in se spet skupaj igrali. Po zajtrku smo začeli kukati skozi vrata, ali je kdo na dvorišču. Potem pa smo se zbirali kot vrane v jato. Ko so zvečer prvega poklicali domov, smo odšli vsi. Mladi iz večjega dela Fužinske ceste so že pogledovali po srednjih šolah, otroci iz zadnjih štirih hiš pa smo si bili po starosti bolj blizu; rodili smo se med

letoma 1946 in 1949, morda 1950. Ko so se družine selile na druge lokacije in so jih zamenjale nove z mlajšimi otroki, smo mi že oblikovali svoj *klan*, novi pa so si našli svojo družbo. Tako smo drug drugega pustili pri miru, če nismo ravno postali »nasprotniki v igrah«.

Bachmannov vrt je bil kot nalašč za igre v toplih mesecih. Spomladi, ko so cveteli španski bezeg in bele marjetice, je bil čas za prijateljstva in poroke. Določili smo pare, si iz marjetic in vejic španskega bezga pletli preproste venčke, peli, poplesavali in se razkazovali domačim. Tako smo podoživljali poroko pri sosedih, ko sta se v savski cerkvi poročila Šolarjeva Irena in Gluharjev Tonček. Takrat so Volčinijevo Jožico in mene oblekli v enaki, na pike kupljeni, pleteni rožnati oblekici s steklenimi gumbi in naju poskušali naučiti prigodno pesmico, da sva jo mladoporočencema deklamirali ob vstopu v novo življenje.

*Kantinarski otroci okoli leta 1953,
foto Tonček Gluhar, last Ive Gasar*

Kantinarski otroci (po bivališču ali igri), vsi oblečeni v »ta lepe obleke«, pozirajo od leve proti desni: sedijo Volčini Bogica, Volčini Edi, Volčini Jožica (poročena Brun), Gasar Peti, moja punčka Marjanca, Noč Vito, Gasar Damjan, Čebulj Primož (njega so zbudili iz popoldanskega spanca in ga kar bosega postavili pred fotoaparater); stojijo: Volčini Toni, Korošec Marija (poročena Gašperšič), Muhič Iva (poročena Gasar), Korošec Tomaž, Šimnic Lojzek. Levo ledenica, desno stavba

Fužinska 12. V ozadju je plavž in železniški most. To je bil prvi posnetek Tončka Glugarja, fotoaparater si je verjetno kupil leta 1953 ali 1954.

Bezgovni grmi so rasli na vsakem vrtu, saj naj bi odganjali zle duhove, bolj zares pa zaradi njegove lepote in koristnosti. Bezeg kot hrana in pijača nam je seveda teknil, a smo ga znali uporabiti tudi za druge namene. Mlade bezgove veje, ki imajo mehko spužvasto sredico, smo narezali na dobrih dvajset centimetrov

dolge kose in izdolbli sredico. Na enem koncu smo celo odprtino zaprli s tršim delom bezgovega lesa, na drugem le deloma, tako da smo lahko skozi odprtino pihali. Nekaj centimetrov pod zgornjim robom smo klinasto izrezali še eno odprtino in piščal je bila nared. Piščali so piskale na en sam ton, a vsaka je imela nekoliko drugačno barvo zvoka, odvisno od debeline piščali in velikosti odprtinic. Ko smo vsi hkrati začeli pihati vanje, smo dobili »šunder« primerno razglašenega orkestra.

Ko so zorele češnje, smo tiste v paru obešali na ušesa in prepevali pesmico *Rdeče češnje rada jem ...* Pozno poleti so zorele tepke, trpke hruške, ki smo jih nabirali, ko so popadale z drevesa in se omedile. Sadjе so obirali stanovalci posamezne hiše, to so vsi spoštovali, otroci pa smo se ga vedno lahko najedli kar z dreves.

Nekega poletnega dne smo v visoki travi našli mrtvega ptička. Da ga je bilo treba spodobno pokopati, smo že vedeli, saj smo doživeli pogreb, ko je umrl stari Noč s Fužinske 12. Še ena izkušnja, en del življenja, ki ga otrokom niso prikrili. Za slovesen pogreb smo naredili majhno »trugo« in pare, enega od fantov določili za duhovnika, ga ogrnili z odejo, mu dali v roke knjižico in na glavo cedilo. Takrat je duhovnik med pogrebom nosil črno pokrivalo, ki je spominjalo na štiri med seboj povezane kupole. Po sprevodu s petjem in žalnimi govori smo ptička pokopali pod slivovim drevesom ter okrasili grob. Ptička smo še dvakrat prekopali in ponovili celoten obred, prvič zaradi strahu pred mačkom, ki se je smukal okoli slive, drugič, ker se nam je zdel grob pod češnjo primernejši od tistega pod tepko.

Veliko sprednje dvorišče v Stari kantini je bilo prekrito z mehкими sajami, ki so se vsipale iz plavžev. Tam in na cesti smo se igrali igre, pri katerih je bilo treba zarisati igralna polja, kot so *risentanc*, *zemljo krast*, *med dvema ognjema*; *Očka, koliko je ura?*; *slepe miši*; *koza šči* (koza je bila pokonci postavljena opeka in na njej kamen); *Kdo se boji črnega moža?*; *Ali je kaj trden most?* Za igro z žogo OE smo potrebovali večjo steno, da smo med metanjem žoge izpolnili deset ukazov. Nekaj se jih še spomnim: brez besed – samo met žoge ob zid, brez gibati se, brez smeјati se, z eno roko, z eno nogo, zasuk, pod eno nogo, za hrbtom ... *Gnilo jajce* in *rinčke talamo* smo se šli sede na travi.

Za določene igre smo se preštevali in izločali z izštevankami, kot so: *Am bam pet*

podgan ...; Ekate, pekate, cukate me ...; En kovač konja kuje ...; Baba sede v balon, da se pelje v London ...; Križ, kraž, kralj Matjaž ... Veliko smo peli, včasih kar tako za hec, drugič med sankanjem ali na gugalnicah. Popevali smo različne pesmice, ki smo jih pobrali, kdo ve kje in drug od drugega. Ena takih pesmi, ki je pozneje nisem več slišala, je bila *Pet zamorčkov*.

Ko se je začelo mračiti in je ob sončnih dneh ognjeno zažarelo nad Mežaklo, v savski cerkvi pa odzvonilo avemarijo, so nas starši poklicali domov. Pri Volčinijevih je otroke velikokrat klicala teta Milana. Zabavno je bilo, da jih je klicala po starosti: »Toni, Joži, Edi, Bogi, Marjan, noter!« Tako ni mogla nobenega zgrešiti.

To žarenje nad Petelinom je dobilo poseben pomen pred Miklavževim. Takrat so nam rekli, da nebo žari zato, ker Miklavž peče piškote. Seveda smo verjeli, da je tako, saj nam jih je zvečer nastavljal na okensko polico. Verjeli smo v darežljivega moža, ker nas je dve leti zapored osebno obiskal v spremstvu parkeljna, ki je ves čas rožljal z verigo. Izročil nam je darila in v pisane trakove ovito šibo. Otroci s Fužinske 12 in 13, takrat trije Volčinijevi, Nočev Vito, Gasarjeva Peti in Damjan ter jaz, smo v bolj »zrelih« letih ugotavljali, da je bila Miklavž Šolarjeva Irena, parkelj pa njen mož Gluharjev Tonček. Pred kratkim sva s prijateljem z druge strani Save obujala spomine. Tudi Podmežaklo so imeli obiske Miklavža in parkeljnov. Otroci so prav tako dobivali ovešene šibe s pisanimi trakovi. Razlika je bila le v interpretaciji: Podmežakarji so jih dobili, da bi z njimi odganjali parkeljne, Kantinarji pa zato, ker naj bi bili poredni. Takrat sem dobila izjemno

darilo, miniaturno leseno pohištvo in kovinski štedilnik z vsemi podrobnostmi kot pri pohištvu za odrasle. Izdelal ga je gospod Vrhunc iz hiše na mlinu.

Stara kantina na Fužinski cesti 13 s plavžem in dimniki martinarne v ozadju, last Ive Gasar

Delu Stare kantine smo pravili »Zadej«. To je bil »večnamenski« raven prostor, deloma poraščen s travo, ki je bil v vseh smereh zadaj: za Kleinovim in Bachmannovim vrtom, rakami in hišo Fužinska 13. Kadar se ni sušilo perilo, smo tam izdelovali piščalke, brali, se šli Indijance, pozimi delali led in igrali hokej.

Med koli za sušenje perila je potekala še ena otroška igra, ki je prerasla okvir zadnjih štirih hiš v ulici. Bilo je leta 1958 med šolskimi počitnicami, ko sem končala tretji razred. Razmišljali smo, kaj bi počeli tisto poletje, in se domislili. Če so v jeseniškem gledališču lahko igrali *Trnuljčico*, zakaj ne bi mi *Rdeče kapice*! Toda kako, kje in s čim? Prostor med koli na malem travniku je imel prave dimenzije. Dva kola za perilo sta postala nosilca, med katera smo napeli vrv in nanjo s ščipalkami za perilo pripeli dve stari odeji, ki sta imeli vlogo gledališke zavese. To smo ob začetku predstave ceremonialno odvihali. Predmete za prizorišče smo nabrali po domačih drvarnicah in omarah. Scena je bila minimalistična: dom iz prvega dejanja, v katerem mama in Rdeča kapica pripravljata košarico za babico, je predstavljala otroška mizica Gasarjevih otrok. Za gozd v drugem dejanju smo nalomili leskove veje in jih zapičili v zemljo. V tretjem dejanju, ki je potekalo pri babici, smo babico polegli na oguljen ležalnik, pregrnjen z odejo. Lovec je doma našel pastirčkov klobuk, za katerega smo zataknili čopič za britje, lovsko puško pa izdelali iz primerne kosa *bačkov*. Mama je nosila predpasnik, bolna babica *šlafrok*, Rdeča kapica pleteno rdečo kapo in s prtičem pokrito košarico s kruhom, kakšnim sadežem in prazno steklenico. Večja težava je bila oprema za volka. Nadeli smo mu jutasto vrečo za krompir, mu z rjavo vodeno barvico pobarvali gole noge in prste na rokah, ki jih je moral teatralno kriviti v kremplje. Masko z ušesi smo izrezali iz risalnega lista, narisali smrček in kocine, izrezali odprtine za oči in trak skrili pod rjavo kapo. Napisali smo scenarij in dialoge ter določili vloge. Besedila je bilo malo, nas pa več kot vlog. Zato smo dodajali besedilo, pesmi in vloge. Mamico je igrala Ajstrova Miša, babico Korošcova Marija, lovca Gasarjev Peti, volka Gasarjev Damjan, zajca Korošcov Tomaž, srnjaka Nočov Vito, Rdečo kapico pa jaz. Rdeča kapica je v drugem dejanju hodila med leskovimi vejami, pela in poplesavala, nabirala jagode za babico, poklepetala in zaplesala z zajčkom in srnjakom, srečala volka ... Ko smo domislili vse podrobnosti, smo napisali

»gledališki list«, uvod z vabilom in datumi. Liste smo obesili na mlekarno in trgovine na Stari Savi. Ne vem več, koliko časa je predstava trajala, najbrž ne več kot pol ure, a smo po prvem dnevu, ko so bili v »dvorani« le starši, imeli vsak dan nekaj več gledalcev. Otroci so prihajali s Stare Save, Kurje vasi, Podmežakle in bližnje okolice ob Titovi cesti, tudi po večkrat. Pobirali smo vstopnino, če se prav spomnim po dva dinarja za prvi obisk. Tiste, ki so večkrat prišli, smo posedli s popustom in tudi zastonj. Nekateri so se *švercali*, tako da so prečkali rake, sedli na njihov rob in nas gledali od zgoraj. Danes se zgrozim ob misli, kaj bi se lahko zgodilo. Igrico smo igrali celo poletje.

Na levi fotografiji spodaj smo na travniku pred podrakami Marija Korošec, Vito Noč, Zdenka Ravnik z Igorjem Omejcem v naročju, Iva Muhič, Marjan in Marija Pajsar. Na desni fotografiji sva na travniku pred Bachmannovim vrtom Iva Muhič s Simono Leskovar v naročju.

Foto Ludvik Omejc, last Ive Gasar

Foto Franci Leskovar, last Ive Gasar

Potem smo pravljičnice prerasli. Zamenjali smo jih za Karla Maya in *Vinetouja*. Postavili smo stožčast šotor iz vej, *bačkov*, starih odev in vreč, na zastavo so »skvo« izvezle tomahavk in pipo miru, na glavo smo si nadeli trakove ter vanje

zatakneli kurja peresa. Iz bezgovih vej smo naredili dolge pipe, iz vej in vrvi pa loke in puščice. Otroci iz Kleinove hiše so verjetno gledali kavbojske filme in so posnemali kavboje. Ko imaš kavboje na enem dvorišču in Indijance na drugem, imaš tudi vojno. Naša je bila videti tako, da smo se malo zmerjali, se preganjali po vrtovih, pokali z otroškimi pištolami in streljali z loki. Malo nerodno je bilo v nedeljo, ko sem zjutraj lepo oblečena in počesana, tudi že malo domišljava dvanajstletnica šla po Fužinski, fantiči pa so za mano vpili: »Haha, ta punca je b'la pa včeraj Indijanec!«

Tudi zmaje smo spuščali, seveda doma narejene iz dveh prekrizanih palic, ki smo ju prelepili s časopisnim papirjem. Veriga repa je bila prav tako iz časopisnega papirja. Lepilo smo izdelali iz moke in vode.

Pozimi je bil čas za drugačne radosti in selitev na drugo igrišče. Strme brežine Kleinovega vrta so ponujale možnosti tako za začetnike kot za pogumnejše sankarje. Najkrajšo progo smo imenovali Jesenice. Daljša proga, ki je naredila ovinek približno pod kotom 90 stopinj, je bila Ljubljana. Najbolj strmo in nevarno, kjer si se moral ob veliki hitrosti tudi izogibati drevesom, smo imenovali Beograd. Malico smo imeli v žepu, dvojni kos kruha z mastjo in česnom, včasih kos žolce ali jabolko in kruh. Kruh je bil navadno popršen s snegom, a nič zato. Ko so premrla stopala in roke le prehudo boleli, smo se odšli domov pogret in spit skodelico čaja, potem pa nazaj na sankališče. Urnik se je spremenil šele ob vstopu v šolo. Navduševali smo se, kaj pa drugega, tudi nad hokejem. »Zadej« je bila med travnikom in podrakami precej široka pot. Ko so se temperature spustile pod ničlo in je zapadel sneg, smo sneg deloma odkidali, površino zravnali z lopatami in jo zvečer polivali z vodo. Ledena ploskev je bila malo vegasta, a za drsanje v čevljih za silo primerna. Iz *bačkov* smo skupaj zbili hokejske palice, za vratarja nekoliko širšo, obklesali kos premoga za pak in igra se je lahko začela.

Starši in sosedje so nas pri naših podvigih podpirali ali vsaj pustili pri miru. Tisto poletje, ko smo igrali *Rdečo kapico*, so sosede sušile perilo pred ali po naši predstavi. Tudi šotor in indijansko kričanje so mirno prenašali. Poledenela pot do shramb pod rakami pa je bila nevarna, tako da so del našega igrišča, tako kot tudi druge poti med hišami, redno posipali s pepelom.